

VƏTƏNDAŞ CƏMIYYƏTİ VƏ HAKİMİYYƏTLƏRİN BÖLGÜSÜ PRİNSİPİ

Mehriban Babaxanova*

Xülasə

Təqdim olunan məqalədə demokratik hüquqi dövlət şəraitində vətəndaş cəmiyyəti institutları ilə dövlət orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyəti konsepsiyası, onların qarşılıqlı fəaliyyəti, hakimiyyət bölgüsü prinsipinin həyata keçirilməsində vətəndaş cəmiyyətinin rolu və iştirakı təhlil edilir. Hakimiyyətin həyata keçirilməsinin nəzəriyyəsi və praktikasi ilə bağlı məsələlərin hərtərəfli tədqiqi, onun cəmiyyətlə qarşılıqlı əlaqəsinin xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi məsuliyyətli vətəndaşlığın formalaşmasına kömək edir, bunsuz hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyətini yaratmaq mümkün deyil. Hakimiyyət bölgüsü nəzəriyyəsinin öyrənilməsi prosesində dövlət-hakimiyyət münasibətlərinin tənzimlənməsində hüququn rolunu göstərmək vacibdir. Bütövlükdə vətəndaş cəmiyyətinin işinin konstruktivliyi və səmərəliliyi vətəndaş cəmiyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin tənzimlənməsinin konstitusiya-hüquqi mexanizminin səmərəliliyindən, bu subyektlərin dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqə mexanizmindən asılıdır. Məqalədə Azərbaycan Respublikasında vətəndaş cəmiyyəti və dövlətin qarşılıqlı əlaqəsinin konstitusiya və hüquqi aspektləri araşdırılır ki, bu da həm vətəndaş cəmiyyəti institutlarının dövlət orqanlarına, həm də dövlət orqanlarının vətəndaş cəmiyyəti institutlarına təsir formalarını əhatə edir.

Açar sözlər: *vətəndaş cəmiyyəti, hakimiyyətin bölünməsi, qanunvericilik, icra, məhkəmə, konstitusiya, legitimlik*

Hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipi demokratik dövlətdə dövlət hakimiyyətinin elə rəşional təşkilidir, ki onun vasitəsilə çevik qarşılıqlı nəzarət həyata keçirilir və vahid hakimiyyətin hissələri kimi dövlətin yüksək orqanlarının bir-birinə qarşılıqlı təsiri gerçəkləşdirilir.

İnsanlığın ideal dövlət axtarışları, onun bir çox əsrlər ərzində şəxsiyyətin azadlığı, demokratiya, sosial bərabərlik uğrunda mübarizəsi, eləcə də cəmiyyətdə hüququn hökmranlığına nail olmaqla əlaqədar mütərəqqi ideya və prinsipləri işlənilib-hazırlanması tarixi inkişaf prosesində təməlli ümumsosial və fərdi dəyərlər qismində təzahür etmişdir. Bütün bunlar qəddarlıq və mütləqiyyət, avtoritar və polis rejimləri əleyhinə yönəldilmişdir. Bir sözlə azadlıqsevər bəşəriyyət bu sözün həqiqi mənasında diktatorların və müstəbid dövlət məmurlarının özbaşınalığına qarşı dözümsüzlük nümayiş etdirmişdir.

Hüquq ədəbiyyatında deyilir ki, “hakimiyyətlərin qanunvericilik, icra hakimiyyətin və eləcə də məhkəmə hakimiyyətinin bölgüsü prinsipi bəşər sivilizasiyasının ən mühüm nailiyyətlərindən biri olmaq etibarilə, eyni zamanda da öz anlayışının həm fəlsəfi, həm də dövlət-hüquqi nəzəriyyədə tərifini tapmış prinsiplərdən biridir. Bu prinsipə uyğun olaraq hakimiyyətin hər bir budağı öz təyinatına, öz funksiyalarına və özünəməxsus səlahiyyətlərə malikdir. Bu hakimiyyətlər bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərsələr də, onların hər biri öz

* hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Dillər Universitetinin Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının dosenti

müstəqilliyinə malikdir. Buna görə də hüquqi demokratik dövlətin konstitusiyası hakimiyyətin hər bir budağının funksiya və səlahiyyətlərini dürüst reqlamentləşdirməlidir. [2, s.7-8]

Deməli, dövlət hakimiyyətinin təşkilinə aid olan ən mühüm problemlər hakimiyyətlərin bölgüsü haqqında məsələdi. Hakimiyyətlərin bölgüsü dövlət hakimiyyətinin prinsipial şərtlərindən və əsas mexanizmlərindən biridir. Hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipinin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dövlətdə demokratik siyasi rejim dövlət hakimiyyətinin müstəqil dövlət orqanları arasında funksiyaların bölgüsü şərti ilə müəyyənləşdirilə bilər. Dövlət hakimiyyətinin üç əsas funksiyası - qanunverici, icra və məhkəmə funksiyası mövcud olduğuna görə, həmin funksiyalardan hər biri dövlət hakimiyyətinin müvafiq orqanı tərəfindən müstəqil icra edilməlidir.

Hüquq ədəbiyyatında qeyd edildiyi kimi, hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipi nəzəriyyəsi aşağıdakıları nəzərdə tutur:

1. vahid dövlət hakimiyyətini qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları həyata keçirirlər ;

2. dövlətin və hüququn tarixi inkişaf dərəcəsinə uyğun olaraq bu orqanların qarşılıqlı münasibətlərinin və kooperasiyasının müəyyən prinsipi formalaşdırır ki, bu da hakimiyyətlərin bölgüsü adlandırılır. [6, s.98]

Yuxarıda göstərilən mülahizələrə istinadən qeyd etmək lazımdır ki, ilk növbədə (hüquqi dövlətin ardınca) vətəndaş cəmiyyəti hakimiyyətin bölgüsü prinsipinin reallaşdırılmasında son dərəcə maraqlıdır. Vətəndaş cəmiyyəti bu prinsipin gerçəkləşdirilməsində, hər şeydən əvvəl, insanın və vətəndaşın əsas hüquq və azadlıqlarının daha etibarlı müdafiəsi və bu müdafiənin təmin edilməsi, azad sahibkarlığın daha sürətli inkişafı və nəhayət, cəmiyyətin iqtisadi sisteminin hüquqi qanunlarla möhkəmləndirilməsi baxımından maraqlıdır.

Hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipini səciyyələndirən xüsusiyyətlərdən biri ondan ibarətdir ki, dövlət hakimiyyətinin üç funksiyasından birini həyata keçirən orqan digər dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir. Beləliklə də, onlar hakimiyyət münasibətlərində biri digərini məhdudlaşdırır. Qarşılıqlı əlaqələrin bu sxemi adətən qarşılıqlı anlaşma sistemi adlandırılır.

Ölkədə vahid dövlət hakimiyyətinin dövlət aparatı həyata keçirir. Həmin aparat dövlət orqanlarının sistemindən ibarətdir. Bu sistem çərçivəsində üç alt-sistem (bunlar nisbi müstəqil və bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərən altsistemlərdir) fərqləndirilir. Onlar dövlət hakimiyyəti aparatının qanunvericilik, icra və məhkəmə budaqlarını - hakimiyyətlərini yaradırlar.

Qeyd edildiyi kimi, belə əmək bölgüsünün əsasında funksional differensiasiyalaşdırma - əməyin dövlət idarəetmə üzrə bölgüsü durur. Bu, dövlət orqanlarının yaradılmasına yönələn dövlət hakimiyyətini doğurur. [5, s.27] Dövlət hakimiyyəti tərəfindən yaradılan dövlət orqanları aşağıdakı müxtəlif səlahiyyətlərə malikdirlər:

1. ümumməcburi normaları müəyyən edən dövlət orqanları;
2. bu normalara uyğun idarə edən dövlət orqanları;

3. bu normalara uyğun olaraq hüquq haqqında mübahisələri həll edən dövlət orqanları. Yuxarıda göstərilən prinsipin realizəsi üçün müəyyən obyektiv şərtlərin, yeni məhsuldar qüvvələrin və münasibətlərin inkişaf dərəcəsi kifayət edən obyektiv şərtlərin, habelə cəmiyyətin siyasi şüurun yüksək dərəcəsi üçün kifayət edən subyektiv şərtlərin olması zəruridir.

Vətəndaş cəmiyyətində mövcud olan məhsuldar qüvvələr və ictimai münasibətlər və onların inkişaf dərəcəsi qeyd olunan şərtlərə cavab vermək iqtidarındadır. Həmin cəmiyyət kifayət qədər yetkin və şüurlu fərdlərin birliyi olduğu üçün burada şüurluluq kifayət qədər yüksək səviyyəsi ilə seçilir ki, bu da subyektiv şərtlər baxımından qənaətedici sayıla bilər. Hər bir demokratik ölkənin siyasi həyatında hakimiyyətin hər bir budağının rolu və statusu hakimiyyətlərin bölgüsü sistemində başlıca olaraq konstitusiyaya ilə müəyyən olunur. Məsələn Azərbaycan Respublikası prezidentli respublikadır və Azərbaycanın Prezidenti dövlətin icra hakimiyyətinin başçısıdır. Hakimiyyətin yeganə mənbəyi və suverenliyin daşıyıcısı olan xalq öz taleyini azad və müstəqil surətdə həll etməkdə real imkana malikdir.

Bu cəhətdən təsisədi hakimiyyət və öz konstitusiyasını təhsil etmək hüququ da Azərbaycan xalqına məxsusdur. Bəzi postsovet respublikalarının (Rusiya Federasiyası, Belarus Respublikası, Qazaxıstan, Qırğızıstan) konstitusiyalarından fərqli olaraq, Azərbaycan xalqı ölkə konstitusiyasında hər şeydən əvvəl Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Respublikada qanunvericilik hakimiyyətini həyata keçirən orqan olduğunu müəyyən etməyi Konstitusiyanın 7-ci maddəsi zəruri hesab etmişdir. Deməli, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Konstitusiyaya statusu qanunvericilik orqanı olmaq etibarilə sarsılmazdır.

Qanunvericilik hakimiyyətini həyata keçirən orqanın tərifinə dair bu və ya digər məsələ, fikrimizcə, heç də qeyri formal xarakter daşımır. Elə təsəvvür yaranır ki, həmin anlayışın tərifində buna əsaslanmaq lazımdır ki, o, predmetin mahiyyətini, onun daxili sosial funksiyasını əhatə etməlidir.

Parlamentin məhz nümayəndəli orqan olması onu qanunverici edir və ona bu siyasi-hüquqi keyfiyyəti verir. Digər tərəfdən, parlament seçkili, bilavasitə demokratiyanın əyani ifadəsi olan orqandır. Xalq tərəfindən demokratik yolla seçilən parlament xalqın suveren iradəsini və hakimiyyətini təmsil edən dövlət orqanıdır. Yalnız belə seçkili nümayəndəli orqan qanunvericilik funksiyasını həyata keçirə, qanunverici ola bilər. Deməli Azərbaycan Respublikasında parlament - Milli Məclis ona görə qanunvericilik hakimiyyəti orqanıdır ki, o, numayəndəli orqandır.

Hüquq ədəbiyyatında düzgün olaraq deyilir ki “xalqın nümayəndəliyi və qanunvericiliyi həyata keçirilməsi sıx birlikdə və ayrılmaz olan qanunvericilik hakimiyyətidir. Bu vahid birlik parçalanmasıdır”. [8, s.194] Digər müəllifin fikrincə “qanunvericilik hakimiyyətini ancaq nümayəndəli orqan həyata keçirə bilər. Digər dövlət strukturları qanun yarada bilməzlər”. [4, s.98]

Hüquqi dövlətdə olduğu kimi, vətəndaş cəmiyyətində də qanunvericilik hakimiyyəti aliliyə malikdir. Çünki o, mühüm və təməli məsələlərin həlli istiqaq-

mətinə fəaliyyət göstərir. Həmin təməli məsələlərə aşağıdakıları aid etmək olar:

- vətəndaş cəmiyyətinin təşkili və fəaliyyətinin hüquqi başlanğıclarının müəyyən edilməsi;
- vətəndaş cəmiyyəti icra hakimiyyətinin təşkili və fəaliyyəti formalarının müəyyənəşdirilməsi;
- məhkəmə hakimiyyətinin gerçəkləşdirilməsi ilə bağlı hüquqi məsələlərin və digər prosesual formaların müəyyən və həll edilməsi.

Hüquqi dövletdə və vətəndaş cəmiyyətində, ümumiyyətlə, dövlət hakimiyyəti mexanizmində qanunverici orqanların üstün vəziyyəti onlar tərəfindən qəbul edilən qanunların yüksək hüquqi qüvvəyə malik olması ilə şərtləşir. Lakin nə hüquqi dövlət mexanizmində, nə də vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyətində qanunvericilik hakimiyyətinin aliliyi, yaxud hüquqi vəziyyətinin üstünlüyü heç də mütləq səciyyə daşımır. Buna hüquqi dövlətin, nə də vətəndaş cəmiyyətinin hüquqi təbiəti yol vermir. Ona görə də qanunvericilik hakimiyyətinin güvvəsi, onun səlahiyyət hədləri hüququn prinsipləri, insanın təbii hüquqları, azadlıq və ədalət ideyaları ilə məhdudlaşdırılmışdır.

Unutmaq olmaz ki, qanunların sükamı arxasında duran və dövlət cəmiyyətə qanunlara əməl edilməsində bələdçilik edən qanunvericilik hakimiyyəti qanunların tətbiqində və icrasında, habelə onlara eyni cür və olduğu kimi əməl edilməsində özü parlaq nümunə olmalıdır. Qanunlara əməl olunmasının ən birinci subyekti hesab oluna bilən qanunvericilik hakimiyyəti özü örnək olduğu zaman qanunlara dürüst əməl olunmasını başqalarından - fiziki və hüquqi şəxslərdən, eləcə də bütün digər dövlət orqanlarından, idarə, müəssisə və təşkilatlardan tələb edə bilər.

Qanunvericilik orqanının qəbul etdiyi qanunlar bütün icra orqanlar, onların vəzifəli şəxsləri və vətəndaşlar üçün məcburidir. Qanunvericilik orqanı xalq nümayəndəliyi və azad demokratik seçkilər vasitəsilə seçicilərin nəzarəti altında fəaliyyət göstərir. O, həm də icra hakimiyyəti və məhkəmə hakimiyyəti ilə qarşılıqlı əlaqədə, eyni zamanda da öz səlahiyyətləri çərçivəsində müstəqil fəaliyyət göstərir. Qanunvericilik hakimiyyətinin səlahiyyətlərini heç bir başqa hakimiyyət orqanı həyata keçirə bilməz.

Göründüyü kimi, qanunvericilik orqanı elə bir hakimiyyətdir ki, malik olduğu səlahiyyətləri yalnız onun bilavasitə özü tərəfindən gerçəkləşdirilə bilər hər hansı digər dövlət hakimiyyəti orqanının qanunvericilik hakimiyyətinin işlərinə müdaxilə etmək hüququna malik deyil. Ümumiyyətlə parlament adlandırılan qanunvericilik hakimiyyətini, fikimizcə, aşağıdakı kimi də səciyyələndirmək olar.

Birincisi, qanunvericilik hakimiyyəti elə bir nümayəndələri təşkilatdır ki, o, hər bir ölkənin seçki korpusunun seçimləri vasitəsilə formalaşdırılır. Qanunvericilik hakimiyyəti demək olar ki, bütün demokratik ölkələrdə vahid ümumi adla - "parlament" adı ilə fəaliyyət göstərir.

İkincisi, parlament yüksək normamüəyyənedici orqandır. Onun qəbul etdiyi qanunlar və digər normativ hüquqi aktlar ölkənin bütün ərazisinə və istisnasız olaraq bütün əhali kütləsinə şamil olunur. Parlamentin qəbul etdiyi qanunlar təsdiq edildikdən sonra hər hansı digər orqan tərəfindən müzakirə edilə bilməz. Çünki təsdiq edilmiş qanun layihəsi artıq özünün müzakirə edilmə mərhələsini keçmiş olur.

Nisbi təəccüb doğura bilən bir məsələnin də üzərində dayanmaq məqbul sayırıq. Məlum olduğu kimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Milli Məclisin “parlament”, eləcə də dövlət hakimiyyətinin nümayəndəli orqanı olmasını təsbit edən müddəa nəzərdə tutulmur. Fikrimizcə bunu belə izah etmək olar ki, bir sıra tarixi ənənələrə görə dövlətçiliyin və demokratiyanın “sosialist konsepsiyası”, “parlament”, “parlamentarizm” terminlərindən daim yan keçərək, burjua institutları hesab etmişdir. Ancaq məsələnin digər cəhəti ondan ibarətdir ki, müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyası qəbul edilərkən ölkədə artıq sosialist deyil, az da olsa, burjua münasibətləri formalaşmışdır. Məlum olmayan səbəblərə görə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında nə “parlament”, nə də “nümayəndələri dövlət hakimiyyəti orqanı” terminlərindən istifadə edilməmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası sayəsində hüquqi dövlət quruculuğu yolunda olan ölkəmizdə vətəndaş cəmiyyətinin qəti formalaşması və real inkişaf üçün əlverişli imkanlar açılmışdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, ümumbəşəri dəyərlərə son dərəcə həssaslıqla yanaşan Azərbaycan Respublikasının özü vətəndaş cəmiyyətinin istənilən səviyyədə inkişaf etməsində maraqlıdır. Ölkəmizin əldə etdiyi nailiyyətlərdən dünyanın digər xalqlarının öyrənəcəyi çoxlu dəyərlər vardır.

Hüquqi dövlətdə, eləcə də vətəndaş cəmiyyətində icra hakimiyyəti qanunverici tərəfindən qəbul edilmiş qanunvericilik normalarının və digər normativ-hüquqi aktların bilavasitə realizə olunması ilə məşğul olur. Onun fəaliyyəti qanuna əsaslanır və o, qanun çərçivəsində həyata keçirilir. Hüquqi dövlətlə müqayisədə, vətəndaş cəmiyyəti əsasən hüquqi (legitim) qanunlara arxalanan icra hakimiyyətinə və onun fəaliyyətinə üstünlük verir.

İcra hakimiyyəti orqanları və dövlətin vəzifəli şəxsləri yeni, vətəndaşların qanunla nəzərdə tutulmayan hüquq və vəzifələrini idarə, müəssisə və təşkilatların iş qaydasını və öhdəliklərini müəyyənləşdirən ümumməcburi aktlar vermək hüququna malik deyillər. İcra hakimiyyəti dövlət hakimiyyətinin nümayəndəli orqanına hesabat verir və onun qarşısında məsuldur. Hüquqi dövlətdə və deməli, həm də vətəndaş cəmiyyətində hər bir vətəndaş icra hakimiyyətinin qanunsuz hərəkətlərindən məhkəmə qaydasında şikayət verə bilər.

Qanunvericilik hakimiyyəti ilə müqayisədə icra hakimiyyəti böyük dinamik, ictimai həyatı daha çox sirayət etməsi ilə fərqlənir.

Belə ki, o, qanunvericilik hakimiyyətindən fərqli olaraq vətəndaşlara, eləcə də əhali kütləsinə daha yaxındır. Belə qarşılıqlı ünsiyyət icra hakimiyyətinin fəaliyyətinə yeni impuls verir və onun öz səlahiyyətlərini yerinə yetirməsində əhəlinin müxtəlif təbəqələrinin təşəbbüskarlığından daha səmərəli istifadə etmə-

sinə yardım göstərir. Hüquq ədəbiyyatında bu məsələ ilə əlaqədar düzgün olaraq qeyd edilir ki, icra hakimiyyəti xalqın arasında və onunla yaxından təmasda olan hakimiyyət orqanıdır. İcra hakimiyyəti fəaliyyətinin bu hissəsi sayəsində dövlət və cəmiyyət də hansı yeniliklərin edilə biləcəyini daha tez müəyyənləşdirir və gələcək fəaliyyət proqramlarının məzmununda zəruri dəyişikliklər edir (əgər zərurət yaranarsa), lazım gəldikdə ictimai həyatın müəyyən bir sferasında islahatlar aparılmasını müəyyən edir. Deməli, icra hakimiyyəti ictimai rəyə də böyük üstünlük verir, bunun əsasında və sorğulara aldığı cavablara uyğun tədbirlər planları işləyib hazırlayır, həmin planların reallaşdırılması üçün bütün lazımi resurslardan istifadə edir. İcra hakimiyyəti bununla həm də texnoloji proseslərə güclü təsir göstərir, istər sənayenin, istərsə də kənd təsərrüfatının inkişafına təsir göstərir.

Müasiri olduğumuz əsir informasiya dövrü kimi də xarakterizə olunur. Bu, vətəndaş cəmiyyətinin qarşısında daha geniş perspektivlər açır. Vətəndaş cəmiyyəti informasiya qanunvericiliyin inkişaf etdirilməsinə və onun daha da təkmilləşdirilməsinə meyillidir. Məqsəd isə informasiyanın düzgün, qanunauyğun və vaxtında ötürülməsindən, onu düzgün qəbulundan və zəruri materialın dürüst qiymətləndirilməsindən asılıdır. Vətəndaş cəmiyyəti bu problemin həllində icra hakimiyyətinin işgüzarlığına ümid edir. O, əmin olmaq istəyir ki, hökumətin xüsusi diqqət mərkəzində olmalı olan bu məşğuliyyət sahəsi ləngər vurmamalı, məlumatların ilkin mənbələrin götürülməsinə, həqiqətə uyğun olmasına və lazımi informatik məlumatları ötürməsinə qəti əmin olmalıdır.

Hər bir demokratik hüquqi dövlətdə, o cümlədən vətəndaş cəmiyyətində ədalət mühakiməsi (mülki və cinayət mühakimə icraatı) ancaq məhkəmə orqanları tərəfindən həyata keçirilir. Heç bir dövlət hakimiyyəti orqanı məhkəmənin funksiyasını mənimsəyə bilməz. Bu isə o deməkdir ki, məhkəmə tam müstəqil orqandır, o, yalnız öz səlahiyyətləri çərçivəsində mülki işləri (mübahisələri) və cinayət işlərinin həll edir. Ümumiyyətlə, heç bir dövlət hakimiyyət orqanı məhkəmənin işlərinə müdaxilə edə və ya təsir göstərə bilməz. Belə hallar qanunla cəzalandırılır. Məhkəmə elə bir əlahəddə orqandır ki, o, mülki işləri və cinayət işlərini baxıb həll etməklə, ədalət mühakiməsi orqanı olmaq etibarilə məhkəmə hakimiyyətini reallaşdırır. V.K. Babayevin mülahizəsinə uyğun olaraq məhkəmə ədalət mühakiməsi orqanı kimi mülki işlər və cinayət işləri ilə bərabər öz səlahiyyətləri çərçivəsində aşağıdakı bəzi məsələləri də həll edir, bir sıra vəzifələri yerinə yetirir:

- hüquq-mühafizə orqanı kimi cinayətkarlıqla mübarizə aparır;
- cinayətlərin və cinayətkarlığın statistikasını aparılır;
- çıxardığı qərar, qətnamə və qəraradların göndərilən ünvanlarda icrasına nəzarəti həyata keçirir;
- cinayətlərin qarşısının alınmasıyla əlaqədar profilaktik tədbirlər görür və s. [1, s.398]

Hüquqi dövlətdə, o cümlədən vətəndaş cəmiyyətində ədalət mühakiməsinin müstəqilliyi və qanunçuluq vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının və bü-

tövlükdə demokratik hüquqi dövlətçiliyin ən mühüm təminatıdır. Son illərin təcrübəsi təsdiq edir ki, vətəndaşların bütün mübahisəli işlərinə istisnasız olaraq ancaq məhkəmə qaydasında baxılmalı və həll edilməlidir.

Hüquq ədəbiyyatında deyilir ki, məhkəmə hakimiyyətinin mövcudluğu sosial qaydanın müdafiə olunmasında cəmiyyətin mənafeləri ilə, onun dövlət təbiəti isə dövlətin həmin sosial qaydanı dəstəkləməsi ilə şərtlənir. [7, s.345] Deməli, vətəndaş cəmiyyətinin də mənafeələrinin müdafiə edilməsi baxımından sosial qaydanın müdafiə olunması və bu qaydanın dövlət tərəfindən dəstəklənməsi bir-birini tamamlayan amillərdir. İctimai qaydanın müdafiəsi dövlətin daxili vəzifələrindən biri olmaqla, daim onun diqqət mərkəzindədir. Bunun vətəndaş cəmiyyətinin mənafeələrinin müdafiəsi baxımından yerinə yetirilməsi həmin vəzifənin mühümlüyünü daha da artırır.

V.V.Lazarev və C.V.Lippen yazır ki, məhkəmə hakimiyyəti həm qanunvericilik, həm də icra hakimiyyətinə təsir göstərir. Qanunvericilik hakimiyyəti məhkəmələrin sistemi (Ali Məhkəmə, Konstitusiya Məhkəməsi) vasitəsilə nəzarət edir. Belə ki, hər bir demokratik ölkədə Konstitusiya Məhkəməsinin köməyi ilə təkcə qanun qüvvəli aktların deyil, həm də qanunların konstitusiyaya uyğunluğu təmin olunur. [3, s.299]

Məsələn, fikrimizcə, bu xüsusiyyət konstitusiya məhkəməsinin tam müstəqilliyindən irəli gəlir. Məsələn, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 oktyabr 1997-ci il tarixli Qanunun 5-ci maddəsində deyilir: “5.1.Konstitusiya Məhkəməsi müstəqil dövlət orqanıdır və təşkilati, maliyyə, habelə hər hansı başqa cəhətdən qanunvericilik, icra və digər məhkəmə hakimiyyəti orqanlarından, yerli özünüidarə orqanlarından, habelə hüquqi və fiziki şəxslərdən asılı deyildir. 5.2. Hər hansı bir şəxs tərəfindən, hər hansı bir səbəbdən bilavasitə, yaxud dolayı yolla konstitusiya icraatına məhdudiyyət qoyulması, təsir, hədə və müdaxilə edilməsi, habelə məhkəməyə hörmətsizlik göstərilməsi yolverilməzdir və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq surətdə məsuliyyətə səbəb olur”.

Beləliklə, araşdırmanın aparılmasında təhlilləri quraşdıraraq bu nəticəyə gəlmək olar ki, vahid dövlət hakimiyyətinin müstəqil hakimiyyət budağına bölgüsü aşağıdakı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə əlamətdardır:

1. hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipi dövlət hakimiyyətindən sui istifadə olunmasının qarşısını alır;
2. belə bölgü dövlətin totalitar rejim vasitəsilə idarə olunmasını, yaxud belə rejiminin yaranması aradan qaldırır;
3. qanunvericilik icra və məhkəmə hakimiyyəti heç bir başqa dövlət orqanından asılı olmadan üzərinə düşən vəzifələri öz funksiyası daxilində müstəqil və hakimiyyətin digər budaqları ilə arşılıqlı əlaqədə həyata keçirir;
4. hakimiyyətlər arasındakı tarazlıq xüsusi təşkilati-hüquqi tədbirlər vasitəsilə müdafiə olunur.

Hüquqi dövətdə və eləcə də vətəndaş cəmiyyətində mövcud olan hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipi dövlət hakimiyyəti sistemindən habelə dövlət mənzimində mərkəzi yerlərdən birini tutan instituttur.

İstinadlar:

1. Бабаев В.К. Теория государства и права. М., 2007, с.398
2. Касумов З.М. Разделение властей. Баку. 2008, с.99
3. Лазарев В.В. Липень С.В. Теория государства и права. М., 1998, с.299
4. Малый А.Ф. Государственная власть как правовая категория//Государство и право. 2001, №3, с.98
5. Никоров Г.И. Судебная власть в правовом государстве.// Государство и право.2007, №3, с.27
6. Талытина Л.Н. Разделение властей в государстве// Государственная власть и местное самоуправление: практический и информационный журнал. 2003, №5, с.98
7. Теория государства и права./ Под ред. Г.Н. Манова.М., 1995, с.345
8. Шевцов В.С. Разделение властей в Российской Федерации. Часть 1. Разделение властей по горизонтали. М., 2004, с.194

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО И ПРИНЦИП РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ

Мехрибан Бабаханова*

Резюме

В представленной статье анализируется понятие взаимодействия государственных органов с институтами гражданского общества в демократическом правовом государстве, их взаимодействие, роль и участие гражданского общества в реализации принципа разделения властей. Всестороннее изучение вопросов, связанных с теорией и практикой государственного управления, изучение особенностей его взаимодействия с обществом, способствует формированию ответственного гражданства, без которого невозможно создание правового и правового государства. гражданское общество. В процессе изучения теории разделения властей важно показать роль права в регулировании государственно-властных отношений. В целом конструктивность и эффективность работы гражданского общества зависит от эффективности конституционно-правового механизма регулирования деятельности субъектов гражданского общества, механизма взаимодействия этих субъектов с государственными органами. В статье рассматриваются конституционно-правовые аспекты взаимодействия гражданского общества и государства в Азербайджанской Республике, охватывающие как формы влияния институтов гражданского общества на государственные органы, так и органов государственной власти на институты гражданского общества.

Ключевые слова: *гражданское общество, разделение властей, законодательство, исполнительная власть, судебная власть, конституция, легитимность.*

* доктор философии по праву, доцент кафедры международных отношений Азербайджанского университета языков,

CIVIL SOCIETY AND THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS

Mehriban Babakhanova*

Abstract

The article analyzes the concept of interaction of state bodies with civil society institutions in a democratic state governed by the rule of law, their interaction, the role and participation of civil society in the implementation of the principle of separation of powers. Comprehensive study of issues related to the theory and practice of public administration, the study of the peculiarities of its interaction with society, contributes to the formation of responsible citizenship, without which it is impossible to create a legal and legal state. civil society. In the process of studying the theory of separation of powers, it is important to show the role of law in regulating state-power relations. In general, the constructiveness and effectiveness of the work of civil society depends on the effectiveness of the constitutional and legal mechanism for regulating the activities of civil society entities, the mechanism of interaction of these entities with state bodies. The article examines the constitutional and legal aspects of interaction between civil society and the state in the Republic of Azerbaijan, covering both the forms of influence of civil society institutions on state bodies and state authorities on civil society institutions.

Keywords: *civil society, separation of powers, legislation, executive power, judicial power, constitution, legitimacy.*

* Ph.D in Law, Associate Professor of the Department of International Relations of the Azerbaijan University of Languages